

Turi Gergő

KVANTOROK HATÓKÖRI KÉTÉRTELMŰSÉGÉNEK
KÍSÉRLETES VIZSGÁLATA A MAGYARBAN

Doktori (PhD) értekezés

TÉZISFÜZET

Témavezető:
Prof. Dr. Surányi Balázs

Nyelvtudományi Doktori Iskola
Elméleti Nyelvészet Műhely

Budapest
2020

1 A kutatás előzményei és problémafelvetés

A két kvantorkifejezést tartalmazó mondatok – mint amilyen az (1)-ben is olvasható – gyakran többértelműek lehetnek. Az elsődleges és talán kézenfekvőbb olvasatot az (1.a) példázza.

(1) [_{QP1} *Exactly two students*] did [_{QP2} *each assignment*].

pontosan két hallgató oldott mindegyik feladatot

a. Pontosan két hallgató volt, aki mindegyik feladatot megoldotta.

b. Mindegyik dolgozat olyan, hogy pontosan két hallgató oldotta meg.

A kétértelműség abból adódik, hogy a kvantorkifejezések (*quantifier phrase*, a továbbiakban QP) hatókörei interakcióba léphetnek egymással. Az (1.a) olvasatban a *pontosan két hallgató* (QP1) értelmeződik először, és ennek hatókörébe esik a *mindegyik feladat* (QP2). Ez az értelmezés izomorf a mondat szórendjével, egészen pontosan a kvantorok lineáris sorrendjével, így ezt az olvasatot egyenes hatóköri olvasatnak nevezzük, más szavakkal, a QP1 tág hatókört vesz fel a QP2 szűk hatókörével szemben. Az (1.b)-ben bemutatott olvasat azonban merőben mást mutat. A *pontosan két hallgató*, azaz a QP1 az őt követő QP2 hatókörébe kerül, amely értelmezést fordított hatóköri olvasatnak nevezünk. Ebben az esetben a QP1 szűk, a QP2 pedig tág hatókörrel bír:

(1.a) Egyenes hatókör: QP1 pontosan kettő: tág hatókör
                                  QP2 mindegyik: szűk hatókör

(1.b) Fordított hatókör: QP1 pontosan kettő: szűk hatókör
                                  QP2 mindegyik: tág hatókör

Az (1) ilyenén értelmezését disztributív hatókör-értelmezésnek nevezzük, mivel a kvantorok által jelölt halmaz minden egyes elemére igaz állítást teszünk – az éppen elérhető (egyenes vagy fordított) olvasat alapján. A kvantoroknak létezik ún. egzisztenciális hatóköri értelmezése is, de disszertációmban a disztributív hatókör-értelmezésre összpontosítok.

Nem minden kétkvantoros mondat esetén érhető el több olvasat. Számos olyan nyelvi és nyelven kívüli tényező van, amelyek befolyásolhatják az

univerzális disztributív kvantor hatókör-értelmezését. A mondatszerkezet, a grammatikai és tematikus szerepek, a kvantor lexikai-szemantikai típusa mind hatással lehetnek annak hatókörvételére. Sőt, nyelven kívüli tényezők, mint a világismeret, minden egyéb nyelvtani hatást felülírhat.

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a prozódia segíthet az ilyen mondatok egyértelműsítésében. Hunyadi (1999, 2002) számos kísérlet eredményeire támaszkodva amellet érvel, hogy a hatóköri viszonyok kifejeződnek az egyébként kétértelmű mondat prozódiai szerkezetében. Közelebből, az elmélet szerint a prozódiai prominencia a tág hatóköri értelmezést segíti elő azok felett a kvantorok felett, amelyek prozódiailag kevésbé prominensek; ezt illusztrálja a (2) és (3) példapár.

- (2) *JÁNOS látott mindenkit.*
'Jánosra igaz az, hogy mindenkit látott.'

(Hunyadi 2002: 84)

A (2) mondatban az ige előtti fókusz (nagybetűvel szedve) tág hatókört vesz fel az igt követő univerzális kvantorral szemben. A prozódiai szerkezetben az egész mondat egy intonációs frázist alkot (IP), amelynek a fejét maga a fókusz adja. Ez az egyenes hatóköri olvasata a (2)-nek, amelyben így a fonológia linearizáció, a szintaktikai viszonyok és a hatóköri viszonyok is egybevágnak, izomorfok egymással. Abban az esetben azonban, ha az ige mögötti univerzális kvantor prozódiai nyomatékot kap, elérhetővé válik a fordított olvasat anélkül, hogy a szórenden megváltozna.

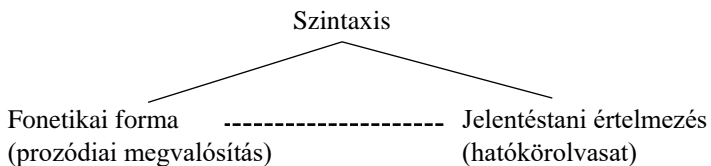
- (3) *JÁNOS látott MINDENKIT.*
'Mindenkire igaz, hogy János látta'

(Hunyadi 2002: 84)

Hunyadi amellet érvel, hogy a (3) esetében két IP formálódik: az elsőnek a feje szintén az ige előtti fókusz, míg a másodiknak az ige utáni univerzális kvantor. Ez az egyik kondíció, amelynek teljesülnie kell ahhoz, hogy egy magyar mondatban az ige mögötti összetevő tág és így fordított hatókört vegyen. Hunyadi másik kondíciója szerint az egyes operátorok egy jól meghatározható hierarchiába rendeződnek, amely meghatározza, hogy melyik elem képes potenciálisan tág hatókört venni egy másik operátorral szemben.

Mivel az univerzális kvantor magasabban helyezkedik el a hierarchiában, mint az ígét megelőző fókuszált alany, így mindkét kondíció teljesül ahhoz, hogy elérhetővé váljon a fordított olvasat.

Ez a megközelítés, amely összekapcsolja a prozódiai formát és a hatókör-értelmezést azt állítja, hogy a prozódia egyértelműsíti a hatókörileg potenciálisan kétértelmű mondatokat, így ez **Prozódiai Megközelítésnek** nevezhető. Ez megközelítés azonban nincs összhangban a grammatikaelmélet klasszikus (fordított) Y-modelljével (Chomsky 1981), amelyben a három grammatikai modulnak megszorított kapcsolata van egymással. A szintaktikai szerkezet külön-külön értelmeződik a fonetikai komponensben (fonológiai megvalósítás) és a szemantikai (jelentéstani/logikai értelmezés) modulban, e kettő azonban nem áll közvetlen kapcsolatban egymással, ahogyan ezt az 1-es ábrában a folytonos vonalak mutatják.

1. ábra

A klasszikus Y-modell és a Prozódiai Megközelítés

A Prozódiai Megközelítés azt feltételezi tehát, hogy fonetikai forma és a jelentéstani értelmezés között direkt kapcsolat áll fenn (az 1. ábrában ezt mutatja a szaggatott vonal). Közelebből, a prozódiai forma meghatározhatja egy mondat hatókör-értelmezését, ahogyan az Hunyadi elmélete mutatja.

Hunyadi beépíti az elméletébe azt a megfigyelést, amely szerint az IP levezetése pragmatikai információktól is függ. A kontrasztív topik sajátosan befolyásolja a mondat intonációs szerkezetét és így – Hunyadi elméletében – a mondat hatóköri olvasatát is. A (4)-es példában az univerzális kvantornak kontrasztív topik szerepe és sajátos intonációja van, egy „befejezetlen tonális kontúr”, amelynek szüksége van a következő IP-re, hogy prozódiailag teljes legyen és így jól-formált legyen a megvalósítás (Hunyadi 2002: 117). Elméletében a kvantor és a tagadószó is egy IP-ben helyezkedik el, amelynek

feje a prominens tagadószó. Ennek köszönhetően a tagadószó veszi hatókörébe a kvantort, így csak fordított olvasat állhat elő:

(4) *Mindenkit NEM látott János.*

(Hunyadi 2002: 114)

a. ‘Mindenkire igaz az, hogy János nem látta.’

#egyenes olvasat

b. ‘Nem igaz az, hogy János mindenkit látott.’

^{OK}fordított olvasat

A speciális prozódiai forma, amely a fordított hatóköri értelmezéshez kapcsolódik nemcsak a tagadó mondatokban, hanem a kétkvantoros szerkezetekben is a kontrasztív topik sajátja. Az (5)-ben bemutatott példában a semleges ejtés az egyenes hatóköri olvasatot hívja elő, míg a kontrasztív topikra jellemző, sajátos emelkedő–eső hangsúly a fordított olvasatot.

(5) [_{QP1}*Mindestens / ein Student*] *hat* \ [_{QP2} *jeden Roman*] *gelesen.*
legalább egy hallgató AUX mindegyik regényt olvasta

(Krifka 1998: 80)

a. ‘Volt legalább egy olyan hallgató, aki mindegyik regényt elolvasta.’

semleges ejtés: egyenes olvasat

b. ‘Mindegyik regény olyan, hogy legalább egy hallgató elolvasta.’

kontrasztív ejtés: fordított olvasat

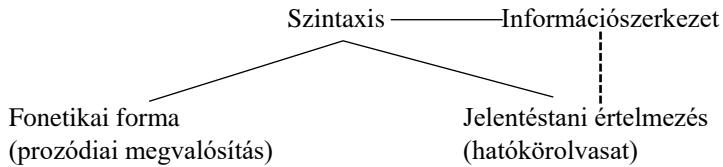
A (2–5) példák megfigyelése alapján arra lehetne következtetni, hogy prozódia egyértelműsít a lehetséges olvastok között és nem egy, a két értelmezés mögött meghúzódó szerkezeti különbség. Ez a megfigyelés és általánosítás az, amellyel a disszertációban foglalkozom. A jelenség legalább két további megközelítése lehetséges. A magyar példák és a német példa alapján a *Prozódiai Megközelítést* mutattam be, azaz a jelölt prozódiai szerkezetet a fordított hatóköri olvasatot hívja elő.

Egy másik lehetséges magyarázat az *Információszerkezeti Megközelítésen* alapul, amely azt állítja, hogy az információszerkezeti szerepek azok,

amelyek a hatóköri olvasatot egyértelműsítik. A magyar és német példákból világos, hogy a speciális prozódiai minta a kontrasztív topikszerephez társul. Büring (2018) elméletében a kontrasztív topikok egy részleges választ adnak egy ún. éppen tárgyalt kérdésre (a továbbiakban ÉTK, angol terminológiával: *question under discussion*). Ezek a részleges válaszok egy-egy alkérdésre felelnek, amelyek együttesen adják a diskurzus ÉTK-ét. Az Információszerkezeti megközelítés lényege, hogy valójában nem a prozódia, hanem az információszerkezet egyértelműsíti a hatókörölviasatot. Általánosan elfogadott nézet, hogy a kontrasztív topik szűk hatóköri értelmezéssel társul, az Információszerkezeti Megközelítés szerint a prozódia csupán ezt megfeleltetést tükrözi, de önmagában nem felel a hatókör-értelmezésért.

Ezen a ponton érdemes kiegészíteni a klasszikus Y-modellt az Információszerkezettel. Ez a komponens a szemantikától függetlenül kódolja a mondat igazságértékéhez nem kapcsolható azon jelentését, amely az adott diskurzushoz való kongruenciáért felel. Ez a komponens felelős a mondat összetevőinek olyan pragmatikai szerepeiért, mint a fókusz, a topik vagy éppen a kontraszt. A szemantikai komponensből való függetlensége azonban nem jelenti azt, hogy a szemantikai operációk ne lehetnének érzékenyek az információszerkezetre, így az információszerkezetnek lehetnek indirekt szemantikai hatásai. A 3. ábrában, a klasszikus Y-modellen alapuló relációk kiegészülnek az információszerkezet és a szintaxis közvetlen kapcsolatával. Ebben az elképzelésben az információszerkezeti szerepeket a szintaxis formális jegyekkel kódolja (vö. Jackendoff 1972). Például az információszerkezeti fókusz szerepet kódoló szintaktikai formális jegy az, amely a fonetikai formában mint prozódiai prominencia jelenik meg. Az információszerkezet és a fonetikai forma között tehát a szintaxis a közvetítő modul. Megjegyzem azonban, hogy egyes elméletek problémásnak tekintik az információszerkezet szintaktikai jegyekkel való kódolását és közvetlen kapcsolatot feltételeznek az információszerkezet és a fonetikai forma között. Ez a vita azonban nem érinti közvetlenül a disszertáció vizsgálati tárgyát és elemzését.

Összegezve az Információszerkezeti Megközelítés azt feltételezi, hogy az információszerkezeti szerepek közvetlen hatással vannak a mondat hatókör-értelmezésére, így közvetlen kapcsolatot feltételez az információszerkezet és a szemantikai interpretáció között (ezt a 2. ábra szaggatott vonala jelzi).

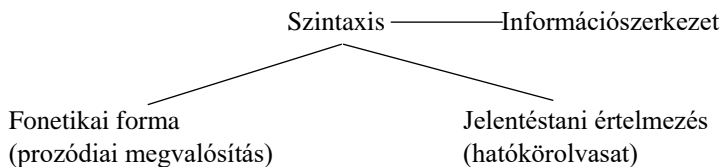

2. ábra

A klasszikus Y-modell és az Információszerkezeti Megközelítés

Nem csupán a kontrasztív topik, hanem további információszerkezeti szerepek is befolyásolhatják egy mondat hatóköri olvasatát. Ilyenek lehetnek a topik–komment, a fókusz–háttér, az adott–új státuszok (Ioup 1975, Erteschik-Shir 1997, Portner and Yabushita 2001, Krifka 2001; a magyarral kapcsolatban lásd Gyuris 2006, 2008).

Végül egy harmadik megközelítés is lehetséges, amelyet **Szintaktikai Megközelítésnek** lehet nevezni. Ez az elmélet azon alapszik, hogy az egyes kvantorok hatókör-értelmezését közvetlenül meghatározza a nyílt vagy rejtett szintaktikai pozíciójuk, pontosabban a kvantor k-vezérli a hatókört (May 1985, Reinhart 1976, 1983, É. Kiss 2002, 2010). Alapvetően a Mondattani megközelítés két egyértelmű mögöttes szerkezetet feltételez a két hatóköri olvasat mögött. Ebben a megközelítésben a klasszikus Y-modell fenntartható (3. ábra), mivel a szintaxis az egyetlen közvetítő a nyelvtani modulok között.

3. ábra

A klasszikus Y-modell és a Szintaktikai Megközelítés

A különböző megközelítések viszonya a következőképpen ragadható meg. A szintaktikai modul biztosan összeköttetésben áll a szemantikai modullal (vö. kompozicionalitás elve) ez mindegyik modellben helyt kap. A Prozódiai és az

Információszerkezeti Megközelítések abban különböznek, hogy egy-egy további közvetlen kapcsolatot feltételeznek a nyelvtani modulok között (1. és 2. ábra). Ennek következtében e két megközelítésnek nagyobb a leíró ereje, hiszen egy jelenséget két módon is le tudnak vezetni, a klasszikus modell szintaktikai közvetítésével és azon a kapcsolaton keresztül is, amelyet ezen felül feltételeznek. Ezt szem előtt tartva a Szintaktikai Megközelítés jelenti a kiinduló hipotézist és a másik két megközelítés csak akkor jöhet számításba, ha valamilyen jelenséget csakis a további kapcsolat feltételezésével lehet megmagyarázni, a szintaktikai közvetítéssel pedig nem.

A disszertációban a fenti elméleteket vizsgálom kísérletes módszertannal magyar adatokon. A kétkvantoros mondatokra az (6)-ban mutatok be példát. Ezekben a mondatokban egy alanyi szerepű, ige előtti *is*-es kvantorkifejezés (amely sem topik, sem szerkezeti fókusz), valamint egy ige mögötti, tárgyi szerepű disztributív univerzális (*mindegyik*) hatóköri viszonyait vizsgálom. Két további tagadó mondattal teszteltem a fenti elméleteket. Az egyikben a tagadás és egy ige utáni csupasz számnév (*négy nyomtató*) hatókörölvását vizsgáltam (7); a másikban pedig a szintén a tagadás és az ige mögött elhelyezkedő *több mint három* kvantoros kifejezés hatóköri viszonyait (8).

- (6) Négy előadó is elénekelt mindegyik melódiát.
  - a. Négy olyan előadóra is igaz, hogy elénekelt mindegyik melódiát.
  - b. Mindegyik melódiára igaz, hogy elénekelt négy-négy előadó is.

- (7) Nem romlott el négy nyomtató.
  - a. Nem igaz az, hogy elromlott négy nyomtató.
  - b. Négy nyomtatóra igaz, hogy nem romlott el.

- (8) Nem romlott el több mint három nyomtató.
  - a. Nem igaz az, hogy több mint három nyomtató elromlott volna.
  - b. Több mint három nyomtatóra igaz az, hogy nem romlott el.

A következő általánosan megfogalmazható fő kutatási kérdéseket (FK) vizsgáltam:

- (FK) i. A kétkvantoros mondatok esetén a prozódia befolyásolja-e az egyenes vagy fordított hatóköri olvasat elérhetőségét?

Amennyiben a válasz pozitív a következő kérdés tehető fel:

- ii. Az információszerkezet közvetít-e a prozódiai megvalósítás és a hatókör-értelmezés között?

Más szavakkal, amennyiben a prozódia csak az információszerkezeti különbséget tükrözi, akkor nem a prozódia az, amely meghatározza a hatóköri olvasatot, hanem a különböző olvasatot és a különböző prozódiai megvalósítást valójában az információszerkezet határozza meg. Amennyiben az (FK.ii)-re pozitív válasz adható, egy harmadik, elméleti kérdés is feltehető:

- iii. Az információszerkezeti különbségek mögött, van-e valamilyen szerkezeti különbség, amely hatással van a hatókör-értelmezésre?

Ha valójában a szerkezeti különbség a felelős a hatóköri olvasatokért, és ez tükröződik mind az információszerkezetben, mind pedig a prozódiaiban, akkor nincs szükség a klasszikus Y-modell felülvizsgálatára és fenntartható, hogy egyedül a szintaxis a közvetítő a nyelvtani modulok között.

2 A követett módszertan

A következő kísérleti kérdéseket (KK) és kísérletes módszertant alkalmaztam, hogy meg tudjam válaszolni a fent vázolt három főbb kutatási kérdéseket (FK.i–ii). Az I-es típusú kísérletsorozatban kontextus nélkül vizsgáltam a prozódia hatását produkciós kísérletekben (nem használtam szöveges kontextust, csak olyan képeket, amelyek valamelyik lehetséges hatóköri olvasatot segítették elő azonos szórend mellett). A kísérleti kérdés a következő volt az I-es típusú módszertan során:

- (KK) i. A prozódiai megvalósítás önmagában képes-e egyértelműsíteni az egyenes és a fordított hatóköri olvasat között, amennyiben nem elérhető tágabb kontextus?

A másik nagyobb kísérletsorozatban, amelyre II-es típusú módszertanként hivatkozom, az információszerkezet szerepét is felvettem a kísérleti

elrendezésbe. Ezekben a kísérletekben nemcsak a lehetséges hatóköri olvasatokat rögzítettem egyértelműsítő képekkel, hanem a lehetséges információszerkezeti szerepeket is rövid párbeszéd formájában. Mivel a fent említett I-es típusú módszertanban nem rögzítettem a kontextust, így változatos információszerkezeti szerepeket társíthattak az egyes összetevőkhöz, amely bár segítette a prozódiai hatások felfedezését, de egyszerre teret engedhetett az információszerkezeti hatásoknak. A II-es típusú módszertan rögzített információszerkezeti szerepei azonban alkalmasak voltak arra, hogy meghatározzam, milyen információszerkezeti státuszt tulajdonítsanak a beszélők a hatókörrel bíró elemeknek. Ezzel a módszerrel egyszerre lehet vizsgálni mindkét hatóköri olvasatot egyazon információszerkezetben, így az eredmények rávilágíthatnak az (adott vagy fókusz) információszerkezeti szerepek hatására a hatókör-értelmezési folyamat során. A kísérleti kérdés, amelyet ezzel a módszertannal kutattam produkciós és percepciós kísérletekben a következő:

- (KK) ii. a. Két azonos információszerkezettel bíró mondatnak lehet-e különböző (egyenes vagy fordított) hatókör-értelmezése,
b. és ha igen, akkor az tükröződik-e a prozódiában?

Két alkérdésre oszlik a (KK.ii). Ha a válasz nemleges a (KK.ii.a)-ra, akkor természetesen (KK.ii.b) fel sem merül, hiszen világos, hogy eltérő prozódiai megvalósítása lehet azoknak a mondatok, amelyek eltérő információszerkezettel bírnak. Egy negatív válasz (KK.ii.a)-ra azt jelentené, hogy az információszerkezeti szerepnek közvetlen hatása van a hatókör-értelmezésre. Ebben az esetben amellet lehetne érvelni, hogy a mondat információszerkezete meghatározza annak hatóköri olvasatát.

Ha a válasz pozitív a (KK.ii.a)-ra, akkor ez azt mutathatja, hogy az információszerkezeti szerep nem határozza meg a közvetlenül a hatókör-értelmezést. Ebben az esetben (KK.ii.b) további két lehetőséget kínál. Egy nemleges válasz (KK.ii.b)-re azt támasztaná alá, hogy a (rejtett) szintaktikai reprezentáció az, amely végső soron egyértelműsít a két lehetséges olvasat között. Ha pozitív válasz születik (KK.ii.b)-re, az azt jelentené, hogy a két értelmezés tükröződik a prozódiában: vagy azért, mert közvetlen kapcsolat van a fonológiai forma és a szemantikai forma között, vagy azért, mert

valójában a prozódia azt a (rejtett) szerkezeti különbséget tükrözi, amely a két olvasatot eredményezi.

Az információszerkezet hatásának tüzetesebb vizsgálata érdekében a (KK.ii.a) további pontosabb kérdésekre bontható. Míg a topik szereppel bíró kvantorokat a szakirodalom egységesen a tág hatókörrel asszociálja, addig a fókusz és az adott információszerkezeti szerepek hatókörre gyakorolt hatásáról nincs egységes álláspont. A következő két kísérleti kérdés a (KK.ii.a) kérdést implementálja az utóbb említett két információszerkezeti szerep esetére:

- (KK) iii. a. Meghatározott információszerkezet esetén, a fókusz szerepű ige utáni kvantor számára elérhető-e az egyenes, a fordított vagy mindkét hatóköri olvasat?
- b. Meghatározott információszerkezet esetén, az adott szerepű ige utáni kvantor (amely az ige előtti fókuszalt hatókörrel bíró elem háttérében van) számára elérhető-e az egyenes, a fordított vagy mindkét hatóköri olvasat?

A fenti kísérleti kérdések tehát, a (KK.i) és a (KK.ii) prozódia hatását vizsgálja kontextus nélküli és meghatározott információszerkezettel bíró esetekben (vö. (FK.i) és (FK.ii)). Továbbá a (KK.ii) és a (KK.iii) a fókusz és az adott információszerkezeti szerepek hatásával foglalkozik (vö. FK.ii).

Összefoglalva, az első két fő kutatási kérdés (FK.i–ii) a Prozódiai Megközelítést és az Információszerkezeti Megközelítést célozza, amelyek az imént bemutatott konkrét kísérleti kérdésekkel vizsgálhatók (KK.i–iii). A harmadik fő kutatási kérdés (FK.iii) elméletibb természetű és azt hivatott tisztázni, hogy a kísérletekben talált empirikus adatok miként értelmezhetőek és magyarázhatók az elméleti modellben.

3 Eredmények és tézisek

A fent megfogalmazott kérdéseket kísérletes módszertannal vizsgáltam. Az első kísérletes kérdést (KK.i) beszédprodukción feladattal teszteltem. Az első kísérletben kétkvantoros mondatok szerepeltek. A második kísérletben a tagadás és egy csupasz számneves főneves kifejezés (*négy nyomtató*) hatóköri

interakcióját vizsgáltam. A harmadik kísérlet szintén ugyancsak a tagadás hatókörét vettem górcső alá, azonban ez esetben egy kvantoros kifejezéssel (*több mint három nyomtató*) együtt. Egy további kiegészítő kísérlet elfogadhatósági ítéleteken alapult, amelyben egy 7 pontos Likert-skála segítségével a résztvevők azt ítélték meg, hogy mennyire elfogadhatók a harmadik kísérletben szereplő parafrázisok a hatóköri értelmezés leírására. A produkciós kísérletekben egy képi stimulus vagy egy szöveges leírás alapján kellett kiejteniük az ábrázolt olvasatot. A felvételeket a prozódia prominenciát jelölő bevett fonetikai paraméterek (F0 maximumok, F0 tartomány, F0 meredekség, hangerő és hossz) alapján elemeztem. A kétkvantoros mondatok esetében az eredmények nem mutatták ki a prozódia közvetlen hatását a hatókör-értelmezésre. A tagadó mondatok esetén azonban a prozódia tükrözte a mondat információszerkezetét.

A II-es módszertannal elvégzett kísérletek, amelyek már az információszerkezet hatását célzottan vizsgálták, egy további, negyedik produkciós kísérlettel a (KK.ii) kérdésre kerestem a választ kétkvantoros mondatok esetében, amelyet kiegészítettem egy percepciósi kísérlettel is. A produkciós kísérletben a hatókör-értelmezést mutató képek mellett egy szöveges párbeszédbe helyeztem a célmondatokat. Ez az eljárás egyszerre kontrollálta a hatóköréri olvasatot és az információszerkezeti szerepeket. Ebben a kísérletben sem tudtam kimutatni a prozódia közvetlen hatását a hatókörre, azonban a mondatok információszerkezetét tükrözte a prozódiai megvalósítás. A percepciósi kísérletben arra kértem a hallgatókat, hogy két eltérő prozódiai megvalósítás közül válasszák ki azt, amelyik a legjobban tükrözi az adott (egyértelműen egyenes vagy tág) hatóköri olvasatot és információszerkezetet. Ez a kísérlet is azt mutatta, hogy a prozódiai megvalósítás alapján a hallgatók nem tudtak különbséget tenni a hatóköri olvasatok között, azonban az információszerkezeti szerepeket azonosítani tudták. Végül a II-es módszertan utolsó kísérletében elfogadhatósági ítéletekkel vizsgáltam az információszerkezet szerepét. Ez a kísérlet a prozodiától függetlenül a (KK.iii) kérdésre kereste a választ. Az eredmények azt mutatták, hogy sem a fókusz, sem az adott információszerkezeti szerep nem befolyásolja a kvantor hatóköri olvasatát. Mind a fókuszált, mind az adott információszerkezeti szereppel bíró ige utáni univerzális kvantoros kifejezés egyformán képes volt fordított hatókört venni a mondatban szereplő

másik (szerkezetileg nem fókusz) disztributív kvantoros kifejezéssel szemben.

A disszertáció konklúziója, hogy a prozódianak nincs közvetlen hatása a kvantorok hatókör-értelmezésére, azonban tükrözi az információszerkezeti szerepeket, amelyekhez kapcsolódhat egyértelmű olvasat. Ez az eredmény összhangban van mind Baltazani (2002), mind Gyuris és Jackson (2018) kísérletes eredményeivel, amelyek a prozódia hatása mellett az információszerkezet hatását is vizsgálták. Kontextus hiányában feltehetőleg az éppen tárgyalt kérdés (ÉTK) prozódiai jellemzőkkel rekonstruálható és az ÉTK-hez kapcsolódhat egyértelmű hatóköri olvasat (vö. a tagadó mondatokat vizsgáló kísérletek eredményei). További konklúzió, hogy a fókusz információszerkezeti szerephez nem kapcsolódik sem a szűk sem a tág hatókör-értelmezés. Ez az eredmény nem támasztja alá sem azokat az elméleteket, amelyek szerint a fókuszoperátor csak tág hatókört vehet (Williams 1988; May 1988; Langacker 1991; Deguchi and Kitagawa 2002, Ishihara 2002), ahogy azokat sem, amelyek alapján csak szűk hatóköri olvasattal társulhat a fókuszszerep (Diesing 1992, Kitagawa 1994, Kratzer 1995, Krifka 2001, Cohen and Erteschik-Shir 2002, Pafel 2006). Sőt mi több, a kísérletsorozatban szereplő kétfajta fókusz (a tagadó mondatok esetén információs fókusz; a kétkvantoros mondatok esetén korrektív fókusz, amely a kontrasztív fókuszok egy alejét képezik) Erteschik-Shir (1997) azon elméletét sem erősítik meg, amely szerint a fókusz kontrasztív volta befolyásolhatja annak hatóköri olvasatát a következők szerint: a nem-kontrasztív fókusz szűk, míg a kontrasztív fókusz tág hatóköri olvasatot eredményez. Az eredmények a következő tézisekben összegezhetők:

(9) **1. tézis** = válasz a (KK.i)-re:

A prozódia nem tudja egyértelműsíteni a két hatóköri olvasattal bíró mondatokat. Amikor úgy tűnik, hogy a prozódia meghatározza egy disztributív monoton növekvő kvantor két hatóköri olvasatának egyikét, akkor valójában a prozódia a mögöttes információszerkezeti különbséget tükrözi.

- (10) **2. tézis** = válasz a (KK.i)-re:
Az, hogy egy kvantoros kifejezés fókusz, vagy adott információszerkezeti szereppel bír, nem határozza meg a kvantor hatókör-értelmezését.
- (11) **3. tézis** = válasz a (KK.i)-re:
Az az információszerkezeti különbség, amely hatással van egy kvantoros kifejezés hatókör-értelmezésére valójában szerkezeti különbséggel ragadható meg; noha ez a szerkezeti sajátosság nem magát a mondatot jellemzi, hanem a szerkezetileg reprezentált ÉTK-t, amellyel a mondat asszociálódik.

Amellett érvelek, hogy az ÉTK és a hatókör-értelmezés közötti kapcsolat a szintaxisban ragadható meg. Az információszerkezeti komponens leellenőrzi, hogy az aktuális ÉTK-val kongruens-e a mondat, amely ellenőrzésnek magában kell foglalnia a hatóköri relációkat is. Mivel a hatóköri szerepeket az ÉTK kódolja, így az ÉTK közvetlen hatással van a vele kongruens mondat hatóköri olvasatára. Tehát nem a fókusz és adott információszerkezeti szerepek befolyásolják a hatóköri olvasatot, hanem az ÉTK.

Ez az eredmény érv a nyelvtan klasszikus Y-modellje mellett, amely szétválasztja a fonetikai formát és a szemantikai modult, épp úgy, mint az információszerkezetet és a logikai hatókör-értelmezést.

- Baltazani, Mary. 2002. *Quantifier scope and the role of intonation in Greek*. Doctoral dissertation. University of California, Los Angeles.
- Büring, Daniel. 2018. (Contrastive) Topic. In Zimmermann, M; Féry, C (eds.) *Information Structure*. Theoretical, Typological and Experimental Perspectives. Oxford University Press.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Foris, Dordrecht.
- Erteschik-Shir, Nomi. 1997. *The dynamics of focus structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- É. Kiss, Katalin. 2010. An adjunction analysis of quantifiers and adverbials in the Hungarian sentence. *Lingua*, 120:506–526.
- Gyuris, Beáta and Jackson Scott 2018. Factors affecting scope in Hungarian. *Glossa*.
- Gyuris, Beáta. 2008. Stylistic postposing or something else? In Piñón, C. and Szentgyörgyi, S., (szerk.) *Approaches to Hungarian* 10. 187–216. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hunyadi, László. 2002. *Hungarian sentence prosody and Universal Grammar*. Frankfurt: Peter Lang.
- Ioup, Georgette. 1975. Some universals for quantifier scope. In J. Kimball (ed.) *Syntax and Semantics* 4. New York: Academic Press. 37–58.
- Krifka, Mamfred. 1998. “Scope Inversion under Rise-fall Contour in German”, *Linguistic Inquiry* 29 (1): 75–112.
- Krifka, Mamfred. 2001. Quantifying Into Question Acts. *Natural Language Semantics* 9: 1–40.
- May, Robert. 1985. *Logical form: Its structure and derivation*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Portner, P. and K. Yabushita 2001. Specific Indefinites and the Information Structure Theory of Topics. *Journal of Semantics* 18(3): 271–297.

5 A témában végzett publikációs tevékenység

- Turi Gergő és Surányi Balázs (megjelenés alatt). The (un)boundedness of quantifier scope: Evidence from Hungarian. In Tănase-Dogaru, Mihaela; Alina Tigău and Mihaela Zamfirescu (szerk.) *(De)Constructing Language Structure and Meaning. Studies on Syntax, Semantics, Language Acquisition, and Phonology*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Turi Gergő és Surányi Balázs 2020. Az univerzális kvantor extra tág hatókör-értelmezése – Mondattan vagy jelentéstan? *Jelentés és Nyelvhasználat* 7(1). 1–22.
- Surányi Balázs és Turi Gergő. 2018. Quantifier scope in sentence prosody? A view from production. In Joanna Blaszczak (szerk.) *Acta Linguistica Academica* 65(2–3). 385–416.
- Surányi Balázs és Turi Gergő. 2017. Focus and quantifier scope – An experimental study in Hungarian. In A. Lipták and H. van der Hulst (szerk.) *Approaches to Hungarian* Vol. 15: Papers from the Leiden conference. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 209–238.
- Surányi Balázs és Turi Gergő. 2016. Az információs szerkezet szerepe a kvantorok hatókör-értelmezésében. In Kas Bence (szerk.) *"Szavad ne feledd!" Tanulmánykötet Bánréti Zoltán tiszteletére*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 233–245.